

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 20-47.
|| Geliş Tarihi-Received: 29.03.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 17.04.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1273136

Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler Dizisi III: Manzume-i Vehbî

Series of Turkish-Greek Verse Dictionaries III: Manzume-i Vehbi

Gökhan ÖLKER*

Öz

Geçmişten günümüze devletler arasındaki ilişkiyi belirleyen önemli faktörlerden biri de ekonomi olmuştur. Türklerle Rumlar arasında ilk irtibat da yine ekonomik ilişkilerle ortaya çıkmıştır. Tarihi İpek Yolu'nun güvenliği ve buraya hâkim olma isteği Göktürkler ve Bizanslar arasındaki temasın sebebi olarak kabul edilmektedir. O günden günümüze kadar Türkler ve Rumlar arasındaki ilişki artarak devam etmiştir. Osmanlı dönemindeki birlikte yaşamın getirmiş olduğu doğal sonuç olarak bu iki millet birbirlerini etkilemişlerdir. Bu birlikteliğin ve etkileşimin sonucunda yazılı ve yazılı olmayan birçok kültür malzemesi ortaya konmuştur. Ötekinin dilini öğrenme ve kendi dilini öğretme amacıyla ortaya konulan manzum sözlükler de bu kültür malzemelerinden birisidir.

Türkçe Rumca manzum sözlükler hem Anadolu'da hem de Anadolu dışındaki Osmanlı hakimiyetinin olduğu sahalarda kaleme alınmıştır. Bugüne kadar varlığından haberdar olduğumuz Türkçe-Rumca manzum sözlük sayısı beştir. Çeşitli kütüphanelerde yazma ve basma olarak nüshaları bulunan bu sözlükler; Tuhfe-i Rûmî, Tuhfetü'l-Uşşâk, Manzûme-i Vehbî, Lûgat-ı Nûriye ve Hâfız İbrahim Lûgatidir. Çalışmamızda Vehbî Zarî Hanyavî'ye ait Manzume-i Vehbî adlı Türkçe-Rumca manzum sözlüğü ele aldık. Bu çalışmayla üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmamış olan Manzume-i Vehbî'nin kütüphanelerdeki nüshaları tespit edilmiş, inceleme yapılmış ve metin yayını ortaya konulmuştur. Böylelikle çok dilliliğin yaşandığı Osmanlı dönemine ait önemli bir çalışma daha günümüz araştırmacılarının hizmetine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Manzume-i Vehbî, Vehbî Zarî Hanyavî, manzum sözlük, Türkçe-Rumca.

Abstract

From past to present, one of the important factors determining the relationship between states has been the economy. In this context, the first contact between the Turks and the Greeks took place due to economic reasons. The security of the historical Silk Road and the desire to dominate it are accepted as the reason for the contact between the Göktürks and the Byzantines. From that day until today, the relationship between Turks and Greeks has continued increasingly. As a natural result of living together in the Ottoman period, these two nations have both influenced and been influenced by each other. Owing to this coexistence and interaction, many written and unwritten cultural materials have been revealed. One of

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K. Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Konya/Türkiye, e-posta: golker@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7449-4873.

these cultural materials is the verse dictionaries, which were prepared for the purpose of learning the language of the other and teaching their own language.

During the Ottoman period, Turkish-Greek verse dictionaries were written both in Anatolia and in the areas outside Anatolia where Ottoman domination was established. The number of Greek-Turkish verse dictionaries that have been discovered until today is five. Copies of these are available in various libraries as manuscripts or prints. These are Tuhfe-i Rûmî, Tuhfetü'l-Uşşâk, Manzûme-i Vehbî, Lûgat-ı Nûriye and Hâfız İbrahim Lûgati. In this study, we discussed a Turkish-Greek verse dictionary named Manzume-i Vehbî, which was written by Vehbî Zarî Hanyavî. With this study, the copies in the libraries have been determined of Manzume-i Vehbî, on which no scientific study has been conducted before, then the dictionary has been examined, and the text has been published. Thus, another important study belonging to the Ottoman period, when multilingualism was experienced, was placed at the service of today's researchers.

Keywords: Manzume-i Vehbî, Vehbî Zarî Hanyavî, verse dictionary, Turkish-Greek.

Giriş

Tarihin akışını değiştiren temel sebeplerden biri hiç şüphesiz ekonomik etkenlerdir. Devletler arası ilişkilerin başlamasına veya bitmesine, ilişkili devletlerin çıkarları sebep olmaktadır. Türklerle Bizanslılar arasındaki ilişkinin de başlamasını tarihçiler İpek Yolu ticaretine bağlamaktadırlar. Çin ipeğinin ticaretini ve Bizans'a kadar uzanan ticaret yollarını elinde tutmak isteyen Göktürkler ve Sasaniler yoğun bir çıkar çatışmasına girmişlerdir.

Sasaniler'e karşı üstünlük kurmak için Bizans ile ittifak kurmaya karar veren İstemi Kağan 567 yılında Soğdak asıllı Maniak başkanlığındaki bir heyeti İstanbul'a gönderir (Ercilasun, 2016, s. 64) Bu elçi olayına Bizans tarihçilerinin eserlerinde de rastlamaktayız. Menandros Protector 558-582 yıllarını kapsayan İstoria adlı kroniğinde Göktürk elçilerinin gelişini, Türklerle Sasaniler arasındaki gerginliği ve Göktürk ülkesine gelen Bizans elçilerinin Türklere dair notlarını ortaya koymuştur (Ahmetbeyoğlu, 2010).

Göktürkler döneminde başlayan bu ilişki artarak devam etmiş Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesiyle beraber, birlikte yaşama dönüşmüştür. Bu ilişki "Osmanlı imparatorluğu döneminde en yüksek seviyesine ulaşmıştır. İmparatorluk bünyesindeki azınlıklar içerisinde Ermenilerden sonra ikinci büyük nüfusa sahip olan Rumların nüfusu 1911-1912 Anadolu nüfus sayımında elde edilen verilere göre Anadolu'nun genel nüfusuna oranları %7,15'tir" (McCarthy, 1998, s. 14). Bu birlikte yaşam 1923 yılındaki nüfus mübadelesi antlaşmasına kadar devam etmiştir. Anadolu'da yaşamını sürdürmek için ağırlıklı olarak sahil şeridini tercih eden Rumlar, kısmen de Kapadokya bölgesinde bulunmuşlardır. Anadolu'nun dışında Balkanlara, Akdeniz'e ve Ege Denizi'ne hâkim olan Osmanlı Devleti bünyesinde zaten Rumlar yaşamaktaydı. Üzerinde çalıştığımız eserin yazarı Giritli olduğu için burada kısaca Girit'ten bahsetmek yerinde olacaktır.

I. Girit

Batı dillerinde Krete, Creta, Crète şeklinde yazılan ve Araplar'ın İkrîtiyye, Akrîtiş, İkrîdiş, İkrîtiş adını verdikleri Girit adası Akdeniz'i Ege denizinden ayıran bir konumda olup 8259 km² büyüklüğündedir. Batı-doğu istikametinde uzunluğu yaklaşık 260 km., genişliği ise 15-50 km. arasında değişmektedir. Yüzey şekilleri açısından oldukça parçalanmış olan ada, Mora yarımadası ile Anadolu'nun güneyindeki Toros sıradağları arasında bir bağ oluşturmaktadır (İslam Ansiklopedisi, Girit Maddesi).¹ Girit Yunanistan'ın en büyük, Doğu Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra ikinci büyük, Akdeniz'in beşinci büyük adasıdır.

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/girit> Erişim tarihi: 06.03.2023.

Türklerin Girit adası ile ilişkileri 1341 yılında Aydınolu Gazi Umur Bey'in adaya düzenlediği baskınlarla başlamış, 1669 yılında köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'yi zapt etmesiyle adanın fethi tamamlanmıştır (Bilgehan, 2011, s. 2-8).

Önemli jeopolitik konumundan dolayı ada, her zaman Akdeniz devletlerinin ilgi odağı olmuştur. Osmanlı devleti adayı fethettikten sonra burada kalıcı olabilmek adına büyük bir iskân ve imar politikası gütmüştür. Günümüzde Girit'in ikinci büyük şehri olan Hanya'nın içinde 1875 yılında 11 cami, 5 tekke, 1 medrese, 9 çeşme, 2 sebilhane, 2 muvakkithane varken sadece 17 yıl sonra 1892-3 tarihli salnameye göre 24 cami, 6 mescit, 14 tekke, 1 medrese, 9 çeşme, 2, sebilhane, 2 muvakkithane, bir hastane bulunmaktadır (Kara, 2006, s. 16).

Girit fetihten elden çıkışına kadar Osmanlı devletinin en çok sorun yaşadığı bölgelerden olmuştur. Türk Yunan Savaşı'nın (1897) Girit meselesi yüzünden çıkmış olmasına karşın barış antlaşmasının hemen hiçbir yerinde Girit meselesinin halline dair bir husustan bahsedilmemiştir. Barışın imzalanmasından iki hafta sonra da 18 Aralık 1897 tarihinde büyük devletler, Girit'in muhtariyetini ilan etmişlerdir. Buna göre Girit adası Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde tarafsız ve muhtariyete sahip bir eyalet olmuş, bu tür düzenlemelere karşı çıkan Osmanlı Devleti'nin çabaları ise sonuçsuz kalmıştır. Girit tabir yerindeyse tedricen Osmanlı devletinden koparılmış, 19 Ekim'den itibaren Osmanlı askerleri devre dışı kalarak adanın yönetimi İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyan birliklerinin denetimine verilmiştir. Girit bu tarihten itibaren fiilen dört büyük devletin hâkimiyetine geçmiştir. Büyük devletlerin atadığı Vali Prens Yorgi döneminde Yunanistan'a bağlanma girişimlerinin boşa çıkarılmasına rağmen daha sonraki Vali Zaimis'in döneminde Girit Meclisi bu ayrılığı 5 Ekim 1908'de onaylayarak, adanın Yunanistan'a bağlandığını ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu ilhaka karşı çıkmasına rağmen Girit adasındaki büyük devletlerin kuvvetlerinin çekilmesiyle 27 Temmuz 1909 tarihinde Osmanlı Devleti, Adadaki hâkimiyetini Balkan Harbi'nin ardından fiilen, Londra (30 Mayıs 1913) ve Bükreş (10 Ağustos 1913) muahedeleriyle de resmen kaybetmiştir (Gemici, 2009, s. 284).

1800 yıllarında Girit'in nüfusunda 200 bin Türk ve 150 bin Rum yaşamakta iken Yunanlıların sinsi ve aşikâr uygulamalarıyla oluşan göçler sonucunda 1896'da Türklerin nüfusu 80 bine düşmüş ve 1923 mübadelesinde adada kalmış olan son 35 bin Türk de ayrılarak adanın tamamı Yunan yönetimindeki Rum nüfus halini almıştır (Bilgehan, 2011, 15).

II. Manzum Sözlük Geleneği ve Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler

Dil etkileşimin yanında, dil öğreniminin süresini kısaltmak, dil öğrenimini kolaylaştırmak ve yabancı dilin kelimelerini karşılıklarıyla birlikte ezberletmek gibi amaçlarla kaleme alınmış manzum sözlükler klâsik dil öğretiminde bir ders kitabı olarak okunmuş ve okutulmuştur (Öz, 2010, s. 52).

Manzum sözlük nedir, manzum sözlüklerin özellikleri nelerdir, manzum sözlüklerin Türk edebiyatındaki tarihi seyri nasıldır, hangi dillerde manzum sözlükler yazılmıştır gibi soruların cevaplarını ortaya koyan birçok çalışma yapılmıştır.² Çalışmanın konusu olan Türkçe-Rumca manzum sözlüklerle ilgili çalışmalar ise tarafımızca yapılmıştır. Bizim çalışmalarımız dışında Türkçe-Rumca manzum sözlükler ile ilgili bir lisans bitirme tezi³, bir de basılmamış sözlü bildiri⁴ vardır.

² Bu soruların hemen hemen hepsine toplu olarak cevap bulunabilecek iki çalışma vardır: Ölker, Perihan (2015). *Manzum Sözlük Geleneği ve Mahmûdiyye (Arapça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Konya. Palet Yayınları; Öz, Yusuf (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara: TDK Yayınları.

³ Erik, Bayram Ali (1982). *Tuhfe-i Nuriyye ve Zeyl-i Tuhfe-i Nuriyye*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi (Basılmamış Lisans Tezi).

Osmanlı dönemindeki gayrimüslim diliyle yazılmış manzum sözlüklerden ilk bahseden kişilerden biri Selim Nüzhet Gerçek'tir. Gerçek, 21 Şubat 1941 yılının 8023 numaralı Akşam gazetesindeki köşesinde "Fransızca-Rumca-Ermenice Öğreten Manzum Lügatler" adı altında bu üç dildeki manzum sözlükler hakkında kısa bilgiler vermektedir. Gerçek, kaleme aldığı bu köşe yazısında önce manzum sözlükler hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, Fransızca-Türkçe *Miftahü'l-Lisan*, Ermenice-Türkçe *Tuhfe-i Manzume-i Lügat-i Ermeniyân* ile Türkçe-Rumca olan *Tuhfe-i Rumî*, *Tuhfetü'l-Uşşak* ve *Manzume-i Vehbî*'den kısaca bahsetmektedir. Manzum sözlükler üzerine günümüzde yapılmış çalışmaları göz önüne aldığımızda, bir gazete köşe yazısı olmasına rağmen gayrimüslim diliyle kaleme alınmış manzum sözlüklere değinen ilk yazı olmasından dolayı değerlidir.

Bugüne kadar varlığından haberdar olduğumuz Türkçe-Rumca manzum sözlük sayısı beştir. Bunların çeşitli kütüphanelerde yazma ve basma nüshaları mevcuttur. Bunlar *Tuhfe-i Rumî*, *Tuhfetü'l-Uşşak*, *Manzume-i Vehbî*, *Lügat-ı Nûriye* ve *Hafız İbrahim Lügatidir*.

III. Yöntem

Çalışmamız sözlük metninin aktarımı ve incelemesinden oluşmaktadır. Metnin aktarımında çeviri yazı alfabesini kullanmadık. Sadece Rumca kelimelerde iki harfin karşılığı olarak özel işaretler kullandık. Bunlardan birincisi delta (Δ) harfi ikincisi ise thita (Θ) harfidir. Yazar delta harfi için eserin sonunda karşılık olarak peltek z ($\dot{z}$) harfini göstermiş ancak metin içinde j ($\dot{j}$) harfini kullanmıştır. J harfi sesletim olarak Rumcadaki delta harfinin tam karşılığı değildir. Bu sebeple metinde j ile gösterilen delta (Δ) harfi için Đ/đ sembolünü tercih ettik. Yazar thita (Θ) harfine karşılık olarak eserin sonunda peltek s ($\dot{s}$) harfini göstermiş, metin içerisinde de aynı karşılığı kullanmıştır. Peltek s harfi sesletim olarak thita harfini tam olarak karşılamaktadır. Uluslararası literatürde hem thita'nın hem de peltek s'nin sesletimdeki karşılığı Th/th harf bileşeni ile sağlanmaktadır. Bizde çalışmamızda sesletimin doğru yansıtılabilmesi için Rumca kelimelerde peltek s harfinin aktarımı için th harf bileşenini tercih ettik. Metindeki Türkçe kısımlar için günümüz Türkiye Türkçesindeki uyumları (dudak uyumunu, tonlu-tonsuz uyumu) esas aldık. Metnin on dokuzuncu yüzyılın sonunda kaleme alındığını göz önüne alırsak bu dönemde ses uyumlarının gerçekleştiği bilim insanlarınca genel kabul edilen bir görüştür.⁵ Metinde özellikle vezin gereği olduğu için bütün uzunlukları gösterdik. Ayrıca metin içerisinde geçen Rumca kelimeleri eğik yazı tipi ile belirttik. Metin aktarılırken eserdeki sayfa numaraları ilgili mısranın yanına köşeli parantez içinde verilmiştir. Bölümlerin belirlenmesi için her bölüm, giriş bölümünden sonra numaralandırılmıştır.

IV. Manzume-i Vehbî

Eser H 1291 (M 1874) yılında İstanbul'da Şeyh Yahya Efendi Matbaasında Osmanlı alfabesiyle basılmıştır. Bu tarih eserin iç kapağında verilmektedir. Ancak Vehbî eserin sonunda verdiği tarih beytinde (Heft ahterî (Zârî) nuqaţ kıldım dedim târihini / *Manzûme-i Vehbî virüüp* nutk u zebâna zîb ü fer) eserin bitiriliş tarihini 1288/1872 olarak göstermektedir. Vehbî eserini yazdıktan ancak iki yıl sonra bastırabilmiştir.

Tek baskı olan eser birçok kütüphanede mevcuttur. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

⁴ Günşen, Ahmet (2009) 18. Yüzyıla Ait Manzum Bir Türkçe-Rumca Lügat: *Tuhfe-i Nûriyye*, V. *Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 16-18 2009 (basılmamış) (Kaynak: http://www.dilbilimi.net/2009_harun_tolasa_sempozyumu.pdf).

⁵ Ses uyumlarının gerçekleştiğine dair geniş bilgi için bk.: Kartallıoğlu, Yavuz (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni*, Ankara. TDK Yayınları.

1. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü Demirbaş numarası: 0032488
  2. Milli Kütüphane Nadir Eserler Salonu Yer numarası: EHT 1947 A 1047
  3. Milli Kütüphane Nadir Eserler Salonu Yer numarası: EHT 1962 A 134
  4. Milli Kütüphane Nadir Eserler Salonu Yer numarası: EHT 1972 A 188
  5. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Nadir Eserler Salonu Demirbaş Numarası: 0116560
  6. Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Nadir Eserler Salonu Demirbaş Numarası: 0116561
  7. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi Demirbaş numarası: Bel_Osm_K.03386
  8. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Demirbaş numarası 14728
- Biz çalışmamızı Seyfettin Özege ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi kopyaları üzerinden yaptık.

IV.I. Vehbî Zarî Hanyavî

Asıl adı Abdülvehhâb'dır. Vehbî Zarî adı altında eserler yazmıştır. Hanya'da doğmuş olup babasının adı Derviş Ali Bey'dir. 1863 yılında Girit'ten İstanbul'a gelmiştir. Enderun'a girerek yarım kalan eğitimi tamamlamıştır. Eğitimi bittikten sonra birçok devlet memuriyetinde bulunduğunu kendisinin Terkib-i Bend'inden öğreniyoruz: "*Enderûn-ı Hümayûndan muhrec olup şehîr emaneti tanzifât ve Yeniköy dâire-i Belediyesi tahrîrât ve rûsûm-ı müceherât ve Bâb-ı Âlî icrâ cemiyeti celb ve taharrî ve Marmara Ereğlisi vukûât kitâbeti ile mal müdiriyetinde istihdam...*" (Vehbi Zarî, 1297).

Hanya'da Vehbî adıyla iki şairden bahsedilmektedir. Birisi Manzume-i Vehbî'nin yazarı olan Vehbî Zarî Hanyavî diğeri ise Hanyalı Vehbî'dir. Hanyalı Vehbî hakkında Aydın şunları söylemektedir. "*Nûrî Divanı*'nda Seyyid Vehbî, Sümbülzade Vehbî ve Hanyalı Vehbî olmak üzere aynı mahlasta üç şair vardır. Hanyalı olan Vehbî hakkında biyografi kaynaklarında bilgi yoktur. *Nûrî Divanı*'nda belki de ismi en çok geçen şairlerden biri olması dikkat çekmektedir. Nûrî'nin çok değer verdiği Vehbî'yi Girit Şairleri tezkiresine almaması, tezkire yazıldıktan sonra tanışmış olmaları veya aralarının bir müddet sonra bozulduğu ihtimaliyle açıklanabilir. Nûrî, Vehbî hakkında bir methiye kaleme almış, onun divan tertip etmesi üzerine de tarih şiiri yazmıştır. Bu manzumelerinde Nûrî, Vehbî'nin ilmî yeterliliğine ve yenilik arayışlarına değinmiş, onu Türk ve İran Edebiyatının büyük şairleriyle kıyaslamıştır" (Aydın, 2009, s. 55).

IV.II. İnceleme

Eser 48 sayfadan oluşmaktadır. İlk sayfada kapak bilgileri vardır. Eser üzerinde Vehbî Zarî mührü vardır. Sözlük ikinci sayfayla başlamaktadır. Eser 34 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm *Giriş* bölümüdür. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış, kırk beyitten oluşmaktadır.

Manzume-i Vehbî'nin giriş bölümü, klasik edebiyat eserlerinin geleneksel girişlerinde olduğu gibi hamdele ve salvele beyitleriyle başlamaktadır. Sonra sebep-i telife geçmektedir. Sebeb-i telife göre Zarî, Girit'ten İstanbul'a gelir. Sarayın hazine kısmında kendisine bir iş bulur. Çalıştığı mekânda Mîr-i Alî adında birisi, Rumca öğrenebilmek için Rumca manzum bir sözlük yazmasını ister. Tabii ki gayrimüslim dili olduğu için Zârî bu teklifi reddeder. Zira Rumcanın vezne gelmeyeceğini, bu yüzden de şimdiye kadar

kimsenin bu işe kalkışmadığını iddia eder. Arkadaşı ise buna itiraz ederek daha önce manzum bir Rumca lügati Nûrî Hanyavî'nin yazdığını fakat bastırmaya fırsat bulamadan öldüğünü söyler. Ayrıca bu eseri yazarsa isminin yaşayacağını, eserinin şöhret bulacağını savunur. Nitekim eserin adını dahi arkadaşı belirler. Birkaç itirazdan sonra yazar arkadaşının ricalarını kıramaz ve eseri yazmaya razı olur. Tam on iki günde eserini yazar.

Giriş bölümünden sonraki otuz bölüm eserin sözlük kısmıdır. Gazel nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Her bölüm alfabenin bir harfiyle biten kafiye düzeniyle oluşturulmuştur ve alfabe sırasına sadık kalınmıştır. Böylelikle yirmi dokuz harfi temsilen bir bölüm yazılmıştır. Sadece otuzuncu bölüm mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır

Otuz birinci bölümde Meylî Efendî'nin⁶ Farsça takrizi vardır. Takriz "*Ser-efrâz-ı kâfile-i bülegâ ve ser-defter-i zümre-i füsehâ izzetlü Meylî Efendi hazretlerinin takrîz-i münîfleridir*" başlığıyla takdim edilmiştir.

Otuz ikinci bölümde *Hayri Bey*'den bir beyit vardır

Otuz üçüncü bölüm ise *hatime* bölümüdür. Bölüm kıt'a-i kebire şeklinde yazılmış, yedi beyitten oluşmaktadır. Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezniyle kaleme alınmıştır. Vehbî burada eseri neden yazdığını, kendisinin Giritli olduğunu, eserini Abdülaziz Han'a ithaf ettiğini ve ondan ihsan beklediğini, eserinin adını ve yazılış tarihini söylemektedir.

Son sayfada ise "*Hurûf-ı Rumî*" başlığı altında Rum harflerini, harflerin adlarını ve Arap alfabesindeki karşılıklarını vermiştir. Metni yazarken verdiği bu harf karşılıklarına yer yer kendisinin de uymadığı görülmektedir.

Sayfalardaki beyit sayısı düzenli değildir. Bazen altı beyit bazen de beş beyitten oluşmaktadır. Giriş kısmı aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Sözlük kısmında ise aruzun birçok vezni kullanılmıştır ancak manzum sözlüklerin genelinde çokça rastlanıldığı gibi vezin kusuru oldukça fazladır. Bu kusurlar hece eksikliğinden kaynaklanıyorsa köşeli parantez içinde tamamlama yoluna gidilmiş ve vezin bölümün hemen başında eğik yazıyla verilmiştir. Ancak bazı bölümlerde herhangi bir veznin uygulanabilmesi için metne çok fazla müdahale gerekmektedir. Bu şekildeki bölümlerin vezinleri belirtilmemiştir.

Eserde kelimeler ve cümle kalıpları olmak üzere toplam 828 Rumca madde başı vardır. Çoğunlukla sözcük verilip öteki dildeki karşılığı verilirken (Arka rahi yanaktır magulo sitos göğüs / Gulosa dildir karın kilya bağırsak endera) bazen de kalıp ifadeler veya basit cümleler verilmiştir (Namepari gorizi yesemu tizgo rafiya su / Bana versin teselli eylesin tasvirini irsal).

Manzum sözlükler temel sözlüklerdir. Ağırlıklı olarak konuşma dilini esas alırlar. Günlük konuşmada kullanım sıklığı en fazla olan kelimeler yazar merkezli olarak esere işlenir. Bu işleyiş sırasında yazarlar genellikle çalışmalarını tematik nitelikte yaparlar. Tarihî Kıpçak sözlüklerin çoğu tematik olarak kaleme alınmıştır. Kıpçak dönemi sözlüklerinde, kelimeler genellikle önce isim ve fiil olarak iki ana gruba ayrılmışlar daha sonra ise isimler daha ayrıntılı bir tematik sınıflandırmaya tabi tutulmuşlardır. Mesela *Ed-Durretü'l-Mudiyye*'de bu tasnif daha da ayrıntılıdır "*Eserin ilk 23 bölümünde çeşitli başlıklar altında sözcük listeleri, 24. bölümde ise konuşma cümleleri yer almaktadır. İlk 23 bölüm "yüce Allah, gök ve gökte bulunanlarla yer ve yerdekiler, sular, güzel kokulu bitkiler, meyveler, ağaçlar, hububatlar, yiyecekler, renkler, aletler, giyim eşyaları,*

⁶ Meylî Efendi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

organlar, sayılar, meslekler, erkek adları ve kadın adları” vs. konulardan oluşurken 24. bölüm konuşma cümlelerinden oluşmaktadır” (Ercilasun, 2004, s. 394).

Hüseyin Kâmî tarafından 1897 Girid Sıbyan mektepleri için oluşturulan *Kelimât* adında Türkçe-Rumca bir sözlükte de kelimeler tematik olarak verilmiştir (Kâmî, 1315). Oldukça ayrıntılı bir sınıflandırmaya giden Hüseyin Kâmî eserine “Cenab-ı Hak, peygamber, melek, veli, şehit, cennet, cehennem ve şeytan” kelimelerini vererek başlamış daha sonra ise eserini otuz üç tematik başlıkta kaleme almıştır. İlk yirmi sekiz başlıkta “cihana dair, insana dair, akrabalık adları, ay adları, haftanın günleri, ev eşyaları, giyim-kuşam, meyveler, ağaçlar, hayvanlar, kuşlar, böcekler, madenler ve taşlar, sayılar” gibi isimler verilmiştir. Yirmi dokuzuncu başlık fiillere ayrılmış “-mak ile bitenler, -mek ile bitenler ve mürekkep fiiller” olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Otuzuncu başlıkta isim çekimine değinilmiş, otuz birinci bölümde zamirler verilmiş, otuz ikinci bölümde ise fiil çekiminden örnekler sıralanmıştır. Otuz üçüncü bölüm ise konuşma metinlerine ayrılmıştır. Eserde yaklaşık 1400 kelime ele alınmıştır (Ölker, 2018, s. 522).

Günümüz konuşma kılavuzları veya yabancılar için yazılan Türkçe öğretim kitapları da tematik tasniflere gitmektedirler. “Evde, okulda, lokantada, sporda, trafikte, ormanda, hastanede” gibi birçok başlık altında kelimelere ve bu kelimelerin geçtiği konuşma metinlerine yer verilmektedir (Ölker, 2018, s. 522).

Manzume-i Vehbî’de de tematik bir sistem vardır, ancak bu düzenli değildir. Bazı manzum sözlüklerde olduğu gibi Vehbî tematik başlıklar atmamış, eserini divanlardaki gazellerin kafiye sonu harflerine göre sıralanmaları gibi oluşturmuştur. Alfabenin her harfiyle kafiyesi bulunan bir gazeller dizisi sunmak şairler için bir maharet göstergesi sayıldığı için Vehbî de eserini bu şekilde kaleme almıştır. Her bölüm bir gazel kafiye düzeniyle ve her gazeldeki kafiye baştan sona sırasıyla alfabenin bir harfiyle meydan getirilmiştir. Bu usul manzum sözlüklerde ender rastlanan bir durumdur. Yazar burada şairlik yeteneğini de ortaya koymaya çalışmıştır. *Manzume-i Vehbî* bu yönüyle diğer manzum sözlüklerden ayrılmaktadır. Bölümlerin bitişinde genellikle Türkçe bir nasihat beyti vermiş, bu beyitle hem bölümün bittiğine hem de adı geçen bölümün veznine işaret etmiştir. Bu yöntem eserin bütününe uygulanmamıştır. Bazen bölümler arasında doğrudan geçiş yapmış, bölümün bittiğini kafiye ile ortaya koymuştur. Bölümlerde vezin kusurunun fazlalığı yanında bir konu bütünlüğü de sağlanamamıştır. Dine dair bir bölüme Tanrı adıyla başlayıp melek, Müslüman gibi kelimelerle devam ederken arkadan gelen beyitlerde yerleşim yerlerinin adını verebilmektedir. Yazarın bazen beyit içinde dahi konu bütünlüğünü sağlayamadığı görülmektedir. Örneğin komşu ve evden bahsederken ikinci dizede mahlas ve isim kelimelerini verebilmektedir (Komşuya de *yitona đoma* denir yani dam / *Paranomi* mahlasa *onoma* hem denir nâm).

Eser içerisindeki kelimelerde tam bir kavram alanı bütünlüğü yoktur. Tespit edilen tematik başlıklardan bazıları şunlardır:

Din ve insan ile ilgili kelimeler: Allah, peygamber, insan, çocuk, adam, nisa...

Yerleşim yerleri ile ilgili kelimeler: İstanbul, Hidiv, Girit, Yunan...

Akraba adları: peder, ana, dader, amca...

Organ adları: ayak, parmak, yanak...

Sıfatlar: iyi kötü, çirkin, ekşi...

Şahıs zamirleri: ben, sen o, bana...

Sayılar: bir iki, üç ...

Gökyüzü ve yeryüzü ile ilgili kelimeler: güneş ay, yağmur, dağ, çay

Zaman ile ilgili kelimeler: kış yaz, gündüz, gece...

Hayvanlar: at, eşek, kedi...

Bitki ile ilgili kelimeler: ağaç, dal, yaprak, gül...

Yemek ile ilgili kelimeler: ekmek, peynir, pirinç...

Fiiller: gel-, git-, kaç-, yürü-...

Sonuç

Manzum sözlük yazımında, çocukların şiir okumaya heveslendirilmesi, şiirin öğretme/öğrenme ve ezberleme kolaylığı sağlaması eğitim açısından dikkate alınmış en önemli etkenlerden biridir. Yabancı dilde metin okuma aşamasına gelme süresini kısaltmak, sözcük ezberini ve dil öğrenimini kolaylaştırmak gibi amaçlarla kaleme alınmış olan bu sözlükler, dil öğretiminde bir ders kitabı olarak okunmuş ve okutulmuştur. Küçük yaştaki çocuklara (sıbyan) ve eğitime yeni başlayanlara (müptedi) ezber yoluyla önemli sayıda kelime ve bazı gramer kurallarının öğretilmesine katkı sağlamanın yanı sıra kültür, edebiyat ve aruz bilgileri de sunan manzum sözlükler, nazmın talebeye daha hoş ve cazip gelmesi, vezin üzere kolayca okunmaları ve tekrar yoluyla kısa sürede ezberlenmeleri bakımından ilgi görmüştür. Bu sözlüklerde bazı edebî sanatlar, bahir ve vezinler öğretilerek aruz konusunda bilgi edindirme amacı güdülmüş, şiire ve şairliğe yatkın olanların yeteneklerinin gelişmesi arzu edilmiştir. Dilin ilmin anahtarı olduğu, dil bilenlerin yaşlılarına karşı üstünlük kazanacakları bu sözlüklerde sıkça vurgulanmıştır (Öz, 2010, s. 53). Başta sadece Arapça ve Farsça için kaleme alınan bu tarz sözlükler daha sonra birlikte yaşamanın ve Batılılaşmanın etkisiyle diğer diller için de oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında en kalabalık gayrimüslim topluluk şüphesiz Rumlardır. Bu sebeple de imparatorluk içerisinde Rumca ile ilgili çok sayıda yazılı malzeme günümüze ulaşmıştır. Gazetelerden ders kitaplarına, sözlüklerden mülemma tarzı söylenmiş şiirlere kadar her çeşit yazın türüne rastlamak mümkündür (Ölker, 2022, s. 221).

Arapça ve Farsçadan sonra en fazla manzum sözlüğün yazıldığı dil Rum dilidir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bizim şimdilik tespit ettiğimiz Türkçe-Rumca beş manzum sözlük vardır. Manzum sözlükler üzerine son zamanlarda yoğun bir çalışma ortaya konya da Rumca manzum sözlükler ile ilgili çalışma oldukça azdır. Bu sebeple günümüz araştırmacılarının faydasına sunmak üzere adı geçen eserleri yayımlayarak bu açığı bir nebze kapatmayı umuyoruz.

Manzum sözlüklerin diğer bir özelliği de yazıldığı dönemin konuşma dilini en iyi yansıtan malzeme oluşlarıdır. Bu bağlamda hangi kelimelerin daha çok tercih edildiği, ötekinin dilini öğrenmede veya kendi dilini öğretmede temel kelimelerin neler olduğunun tespiti için vazgeçilmez kaynaklardır. Tematik başlıklar günümüz dil öğreticilerine ve öğrencilerine yol göstermektedir.

Sonuç olarak sözlükçülüğün temel unsurlarından olan manzum sözlüklerden birini daha günümüz araştırmacılarının istifadesine sunmuş oluyoruz. *Manzume-i Vehbî*'nin yayınıyla birlikte Türkçe-Rumca manzum sözlüklerin yayınlanmasındaki boşluğun doldurulması anlamında bir adım daha atılmaktadır. Ayrıca 19. yüzyılın sonunda kaleme alınan bu eserle yüz elli yıl önceki Türkçenin 783 kelime 45 de çekimli yapı olmak üzere, ötekinin dilini karşılayan toplam 828 maddelik temel sözlüğünü de ortaya koymuş oluyoruz.

[2] MANZÛME-İ VEHBÎ

Bismillahirrahmanirrahim

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Şükr ola Hakka demâdem sad-hezâr
Mûcidü'l-eşyâdır ol perverdigâr

Zıdd u niddi yok Hüdâ'nın bî-gümân
Bî-zamân u bî-mekân ve bî-nişân

Kudretinden hoş yaratdı âlemi
Ahsen-i takvîm ile hem âdemi

Nesl-i pâkinden hezârân mürselîn
Eyledi izhâb Rabbü'l-Âlemîn

[3] Mushaf u Tevrât ü İncil ü Zebûr
Enbiyâya eyledi hakdan sudûr

Cümlesi mensûhdur Kur'ân ile
Nesh olur ahkâmı ol Furkân ile

Enbiyâ encüm Muhammed afitâb
Cümlesinin fahridir bî-irtiyâb

Zâtına ezvâcına evlâdına
Her dem olsun sad-selâm ecdâdına

Gark-ı bahr-i lutf u ihsânız müdâm
Şükr-i hakkı ödemez kimse tamâm

İmdi ey künh-i lugâtin mâ'ili
Târîh-i yetmiş dokuzda hâsılı

[4] Eyledim sûy-ı Girîd'den infisâl
Sa'b-ı maksûda nasîb oldu visâl

Enderûn-ı feyz-i meşhûn cây-ı kâm
Yani kurb-ı hırka-i fecrû'l-enâm

Sâye-i şâhenşehîde ben hakîr
Oldum ol bezme çerâg-ı genc-gîr

Vardır anda [bir] nice zât-ı fehîm
Cümlesi biçun-ı ehzem çün kelîm

İçlerinde bir müşârün bi'l-benân
İlm ile akl ile yektâ-yı zamân

Ol edîbin nâmıdır Mîr-i Alî

Cümlece mihri çü neyyir müncelî

[5] Eyledi teşvîk ol zât-ı hasîb
Bendeyi tertîb-i nazma ol nesîb

Rûmî tahsiline göster bir medâr
Ber-mahalle-yâb dedi ol nâmdâr

Dedim âh kim nazm olunmaz bu lisân
Vezne gelmez lafzı anın bir zamân

Dedi kim etsen sezâdır ihtirâ'
Neşr ola dehre bu fenden de şu'â'

Cümleden me'mûl bu kim şöhret bulur
Nâmı hem MANZÛME-İ VEHBÎ olur

Kala ehîbbâna senden bergüzâr
Bir varak pâre yazıp ko yâdigâr

[6] Dedim iy verd-i hadîka-i kerem
Vey hezâr-ı kâ'-ı 'irfân u hikem

Kim buna râgıb olur eyler taleb
Senden özge var mıdır kimse aceb

Dedi herkes bu dile tekrîm eder
Lafz u hattın öğrenip terkîm eder

Dedim î'zâza olaydı ger sezâ
Eyler idi gayrısı nazmın revâ

Dedi Mîr-i Nûrî-i şeybâ-zebân
Böyle bir manzûme yaptı bir zamân

Olmadı lakin muvaffak neşrine
Göçdi rahmet ola ukbâ şehrine

[7] Olsun ol Nûrîye-âsâ bir kitâb
Her gören desin bu andan müstetâb

Her gelen gösterdi dehre bir hüner
Kalsun âlemde ko senden bir eser

Baktım eyler ol bunu gâyet recâ
Gayrı gördüm dedim inşâsın becâ

Hâtır-ı vâlân için ey kân-ı cûd
Bu husûsda eyleyem bezl-i vücûd

Hüsn-i tertîb üzre icâd eyledim

Tuhfe nev'inden anı yâd eyledim

Eyledim on iki gün içre tamâm
Eyledim mevkûr sa'y u ihtimâm

[8] Lutf edip ehl-i kemâl-i nükte-ver
Etmesin noksânına atf-ı nazar

Çün Girîd' de bulunan hep merdümân
Kavm-i küffâr zümre-i İslâmiyân

Bu lügâtle arz eder ahvâlini
Eyler icrâ böylece ef'âlîni

Çün demiş hikmet-şinâsân-ı cihân
Bu lisân tahsîli şâyân-ı bî-gümân

Rûmîyi tiz öğren her kim diler
Bu kitâbı okuya sertâbeser

Bir gönül almaktır aksâ-yı merâm
Bunu yapmaktan efendim ve's-selâm

1

[9] *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*

Theos Allah dîgo haktır *Avadır* hazret-i Havvâ
Reâyâ romeos dendi *huristostur* dahi *Îsâ*

Melektir *angelos ađam* cenâb-ı Âdemin ismi
Müselmân *turkos* oldu *pisti* dîn Meryem'e *panaya*

Pirefiti resûl *ayos azîz aya azîze*
Pederdir *pateras dâder ađerfos mitera* ana

Peđi yani çocuk ođlan *agori* kız *korigidir*
Ađerfi hem de hemşîre ve *mitribos* üvey baba

Girîd *kiritidir poli* Sitanbul *hiyo* Sakız'dır
Pirinçîça Hidîv *vasilya* Hünkâr Yunan *athina*

[10] Yehûddur *Avreos* Çingân *yiftos* hem *acinganos*
Mu'allim *supuđasmenos* demektir *đaskalos* monlâ

Ta'allüm gerçi bir kavmin lisânın bir kişi etse
O kavmin hîlesinden ol kişi etmez hazer aslâ

Günâh *amartiya* oldu sevâb *pişihiko* cânâ
İbâdetdir *poroşkinima* hasretliktir *ohtarya*

Kalamari divîd *parağisos* cennet *gılyaya* köşk

Kolasidir cehennem tiranizma cevri-bî-inhâ

*Vebâ panukla aglitose bir şey kim necât buldı
Diyâfora kâr ehl-i ırz timimenes ziyân zimya*

[11] *Amûcadır teyos kayın atadır peğeros mîrim
Livâ simea melani mürekkebdır kalem bena*

*Nice mitropolid müftî gibi episkoposdır hem
Manâstır eklisiya kanpana çân büttür ikona*

*Kitâb vuвлиya hâkim đikitis iskolyadır mekteb
Patriarhis papaslar cümlesine baş olan papa*

*Çalış hıfz-ı lugât-ı Rûmî tâ zihninde yer etsin
Bu da âlemde elzem bir lisândır kadri pek ra'nâ*

2

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Ansropos adam kefali baş yinekadır nisâ
Mati göz matuklađa kirpik çapaktır çingira*

[12] *Pođidir ayak vücûd kormi zenahdân maskadır
Dahtilo parmak sagoni çene topuk patona*

*Kaş effi]riđi burun miti ahilidir dudak
Bel mesi avuç balami diz gonato kân ema*

*Arkadır rahi yanaktır magulo sitos göğüs
Gulosa dildir karın kilya bağırsak endera*

*Kokalo dendi kemik nevo sinir afti kulak
Sikoti karaciğerdır akıdır filemona*

*Heri el yenya sakal konopa tüy tiriha kıl
Fileva denir damara post ki piroviya*

[13] *Cân pisihidir meme vizi yürek karđiyadır
Lako bir yer ki çukur dense sezâ hem lakođa*

*Rûmîyi tahsîle varsa hâhişin ey tıfl-ı nâz
Bu kitâbı oku tevkîf eyleme bî'l-i'tinâ*

3

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

*Kalo iyi kako demektir fenâ
Oreodur ol ki ola bî-bahâ*

*Aşkimo de çirkin olan nesneye
Tora demek şimdi olo dâ'imâ*

Denilir *omor* [ki] güzel şeye kim
Pu nereye *pemumena* de bana

[14] Sen *esi* ben *ego* *ekinos* odur
Emena bana *esenadır* sana

Ekini onlar size denir *esaz*
 Bize *emaz* *akomis* oldu daha

İsteradır sonra *ti* *ine* nedir
Lego derim *seo* *ligo* bâdemâ

Elsine-i sâ'ire tahsîline
 Rûmî dururken kim olur müptelâ

4

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Yi yer *fengari* ay *ilyos* güneş fengi verendir tâb
Mera gündüz gice *nihta* *pila* çamur *nerodur* âb

[15] *Nefi* dendi bulut şimşeğin adı *astrapidir*
Şoni kar buz *pagos* yıldız[a] *astro* kimato *hizâb*

Uranosdur semâ hem yıldırım *astrolekiyo*
Potamos çay[a] dir yağmur *virohi* *avlaki* külâb

Himonas kış *vuroda* gürlüyor yaz *kalokeridir*
Ayeri rûzgârdır *penemenos* ol ki şöhret-yâb

Haradır şâdlık *gamos* düğün *pikra* denir hem gam
 Yanan *kaymeno* ev *ispiti* *portanın* me'ali bâb

Cedide de *kenuryo* eski *palyo* *kiriyo* soğuk
 Sıcağa *zesto* ateş *fotyâ* denirmiş *filyos* ahbâb

[16] *Holi* safrâ *ponos* ağrı ile derde denir mîrim
 Eceldir *thanatos* *đinamidir* hem de tûvân u tâb

Arostosdır dahi hasta tabîbe denilir *yaros*
 İlâç *yatriko* *sifayi* karın ağrısı *ipnos* hâb

Ponoyi *ahna* hep birdir nefes manâsına derler
Vuroma dendi bed-bûya *mirodıya* hoş-bûya elkâb

Cihânda fâ'ikü'l-akrân dilersin olasıñ mâtâm
 Oku yaz câhil âdemle beğim olma refâkat-yâb

5

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

*Pende beş enea dokuz ohto heşt
Dört tesera on ðekadır ehta heft*

[17] *Altiya de ehta ikidir ðiyo
Metrise say aspasa oldu şikest*

*Elli peinta ena bir hilya bin
Altmuş eksinda ekaça nişest*

*Kırk saranda ikosi yigirmidir
Yüz ekatodur ađesedir bibest*

*Endeka on bir tiriya üç demek
On ikidir ðoðeka hamila best*

*Şerbet-i irfânı nûş et ol bekâm
Olma mey-i cehl ile âlemde mest*

6

Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

*Forađa kısrak thilikesdir inâs
[18] Algodur at giligoro[dur] dilâs*

*Mulari ester[dir] eşektir gayđaros
Eipsa demek yani ki sâhib-lühâs*

*Kamila de eştere katis kedi
Yesemo sitelimo et inbi'âs*

*Dağ tepesi mağara dağdır vuno
Doksasi hamd voithasmo el-gıyâs*

*Dendi güvercin dahi peristeri
İspitiko oldu efendim esâs*

*Kesb-i hüner eylemeğe himmet et
Düşme hevâ meşrebine çün inâs*

7

[19] *Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün*

*Gel ela git ame fiye yani kaç
Dendi oreksi dahi nefis ü mizâc*

*Fayto ta'âm tok ola hortazmenos
Mayera aşçı denilir pina aç*

*Matbaha mayeryo kamito ocak
Kapa sikalikedir anikse aç*

Porpati yürür deme fere getir

Mirotas sorma demedir *posa* kaç

Bir keze *miyafora* derler dahi
Orthinopola demedir hem decâc

Fe'ül ve mef'ül nedir bildim diye
Eyleme beyhûde fahr ü ibtihâc

87

[20] Kufle de *kiliđonya* deniyor *kiliđi* miftâh
Simero bugün *iđa* demek eyledim ilmâh

Fekisi dediler perteve *iskotiđi* zulmet
Kameme ta haro demek et beni ifrâh

Hosta kirifo gizli ki *viradîdir* akşam
Anihta açık etdim *aniksa* dahi îzâh

Arga denilir vakt-i gurûb *tayterodur* subh
Sahrâya de *kanbo milo* denir bile tüffâh

Milona değirmenci *milos* dendi değirmen
Vavizi demek kelp oluyor *jaji* ki masbâh

[21] *Đendro* ağaçtır *kiladî* denilir dahi şâh
Yaprağa *filo* denir *rozos* olur gerçi fâh

Kaçikidir bir keçi kuzu bile *arnidir*
Purovatodur koyun *keratodur* hem de şâh

Dişi keçidir *ega tiragos* ol erkeği
Vilepi yani görür *thari* demek etdi râh

Laini testiye de dahi kadeh *potiri*
Söylemesin *mindopis tiripimeno* surâh

Serhoşa *mesismenos kirasi* dendi şarâb
Đenderepete bî-edeb *misemeras* küstâh

9

[22] *Mefâ'ülün Mefâ'ülün Mefâ'ülün Mefâ'ülün*

Efendim sesi *omilyadır fonidir* nâle vü feryâd
Dahi *o ti yeni az yeni* demek herçi bâd âbâd

Yaya büyük biraderdir koca *andra kubi* düğme
Ebenise togurdu ebe *mami morodur* nevzâd

De *kirya* hanıma bil kim bene *elya* denir Rumca

⁷ Çok fazla vezin kusuru olduğu için uygun bir vezin tespit edilememiştir.

Uşak *đolos* dahi *kiryos* efendi *mastoras* üstâd

Sözüm *tologomu* dinle *akuye girika* birdir
Buraya *eđo* çek *sire kopeli* denilir evlâd

Fotohos sâ'ile de yani fakirlik *fotohadır*
Denir *gamhora* hem *pikramenos* kim *pađidir* bî-dâd

10⁸

[23] Dön *biryise eftis* hemân *salepse* et niyâz
Ver *đosto pare* al demek *poliğlakadır* huz hâz

Nefî olma *kusorizmadır* *kozmos* dahi âlem demek
Perastika geçmiş ola *perasto* et infâz

Konda ile *sima* yakın *alargo* bir yer ki uzak
Çoktur *poli* azdır *ligo komatidir* bile cüzâz

Yatontheo Allah için *kame kıl* et eyle demek
Kurtar *kisemsitepsame foçiyaris* dendi ma'âz

Thenboro yoktur takâtım *na su milo* sana diyeyim
Mazokse topla demedir *tilzima* demek mişvâz

11

[24] *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*

Alargosdur şîrîn andır *erondas misi* eden zâr
Muhabbettir *agapi* hem dahi âşıktır [ol] hem yâr

Mira tâli demektir *irthe* geldi gitti *angapse*
Ti na kano nidem *thenksero* bilmem *pandadır* her bâr

Ahi ine eyle bir yani var *denehi* yok denir
Eka orda *filaye* bekle *poşos inedir* kim var

Naiđo naksankiso *na kitakso* bakayım demek
İkinci *đeftero puroto* evvel *palidir* tekrâr

Oda *kamara kirinos* demek çekmece ve kutu
Yalan *pusomata alithya* gerçektir *tihos* duvâr

Beni ma'zûr tut ey nûr-ı dîdem eyleme ta'yîb
Nice bir sen gibi zât-ı fuhûle vezn edem izhâr

12

[25] *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*

Buka sitoma ağza de *logos* yani demektir söz
Tütün *kapnos* kağıd *harti sikoni* *paspalidir* toz

⁸ Çok fazla vezin kusuru olduğu için uygun bir vezin tespit edilememiştir.

Pahâli *akrivo* tüccâr denilir *enboros* Rumca
Kavun *peponi* karpuz *himoniko fitino* ucuz

Nomosdur hem omuz *pithami* karış *pili* endâze
Lemos gerdân kulaç *orya purosopo* demektir yüz

Kipos bostândır havza *siterna* de efendim sen
Geri *onbiso sitaso* demek tur öndür [hem] *obroz*

Kame kothro su naskasu na oriste sito spiti
Buyur yani eve düşmanların bağrın demektir üz

13

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

İstek *zitimedir* beğim *selzima* etmektir heves
[26] *Kopse* kopar *kopse* de et tekrâr *ma'nâsı* ki kes

Pîrdir yeros neos civân yıldır *huronos ay mina*
Müddet *keros* hem de havâ *mimi fitani* yani bes

Pisari balık lahma bu lisânda *kireas* denir
Yalos deniz sivrisinek *kunupa miğadır* mekes

Ortha kota tavuk *hina* kaz *papyu[dır]* ördek demek
Kokora pinos horos hangi zamân oldu *potes*

Bit *pisira* tahta biti *koryos* piredir *pisilos*
Hindi *kovos* *đipanadır* dişisi cem'idir *kovas*

14

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Cünûniyet *kuzulagra siloyase* sen et endîş
Kuzulosdur deli *nu* akla derler *endodi* dervîş

[27] *Kapano* kantara *đirami* derler yani dirhem
De hem *zigarya* mîzâna *parapano* demektir pîş

Salıncak *kunyardır lipso* deme ol kim ola eksik
Potana fâhişe *nikokira* yani deme hadîş

İki nesnenin arası demedir *anamesika*
Yokuşdur *aniforos katiforos* denilir iniş

Bil *ogđoindadır* seksen gör *evđomindadır* yetmiş
Eneninda dahi doksan demektir *zuliya* hem bir iş

15

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Küçük *mikro* kısa *kondo* dahi *makro* demek şinâs

Geniş *farđi* büyüktür *megali diretodur* ebrâs

[28] Tara *kulostidir* hem *alisos zencîr hikini* ip
Velona iğne yataklık *kilini* hem de rakkâs

Fulori hem *çiçini* akçe altın gümüş *asimi*
Denir *horosafi* dinara *alithino* oldu hâs

Ayelaza inek *voyđi* öküz *erifidir* oğlak
Siko incîr *gala* süt denilir *aburnela* icâs

Siteno dardır boldur *pilati gova* kunduradır
Çorap *karçoni piseftis* demektir yani bir hırâs

16

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Katevase demek indir *sikose* et inhâz
Vilepe gözle *akapse* dahi etdi ırmâz

Akra bir şeyin ucu *saita* ok *đoksari* yay
[29] *Sipasi* dendi kılınca *pisaliği* mikrâz

Denehi pisomi na fayi yiye ekmeği yok
Urdu *ahtipise đaniko* demek istikrâz

Fafuli dilsiz de dahi *kofosdur* sağır
Tapıđi emr ve de *ađangase* eyledi azâz

Na mu siba thisis anhavo kırima theo mu
Ger günâhım var ise afv idegör yâ feyyâz

17

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Eđire döğdü denilir *polemos* ceng ü hibât
Theryo dev *parthali* kaplan *leontari* utât

İhtiyârlığa *yerathia* denir ey nahl-i emel
Sakalı var deme *yenyati sipanos* ki sinât

[30] *Fonya* kâtil *maheri* yani bıçağa derler
Arađa boş yere *sitrata* de kim oldu sırât

Koçifos kara tavuk *perđika* keklik demedir
Pagoni mürğ-ı tavus *nihteriğadır* vatvât

Pondikos fâre yılan *fıği* ayı *arkuği*
Diskolo güç ki kolay *efkolo* alarga şatât

18

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

*Leye de lego derim loya denilir elfâz
Tu ta filaksata bunları dimek eyle lihâz*

*Oti su posena her ne sana söyler isem
Mimanisiz demedir etmesin yani nekâz*

*Kaçe komati ke mivyaðese to su elaðo
[31] Gel biraz burda otur eyleme bunca inkâz*

*Lanbi gâyetle fûrûzende olan şeye denir
Yalizi bâriga de dahi fuloksi ki şevvâz*

*Esi ta matya su anikse eda na grafis
Şimdi sen yazmağa yaz ve edegör istifâz*

19

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Faye ye katapye eyle ibtilâ
Miyelastis olmasın inhidâ*

*Afato ton kosmo bu dünyâyı demek
Aptonekane eden ol ihtirâ*

*Apokino andan iste zitano
Fovoma etmekdeyim ben irtibâ*

*[32] Göz bebeği nini kotili çanak
Anci baldırdır biraço yani bâ*

*Na pame na yirisume gidelim dolaşalım
Ya na niksume biz etmek-çün demektir incilâ⁹*

20

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

*Büh folya serçe sipençori korakas zâg
Aposane öldü puli kuş zi ol kim ola sağ*

*Ofkero boşdur yemato dolu pisari küp
Konenos toprakdan icâdî nev-i nifâg*

*De piğaði kuyuya virisi çeşmedir dahi
Keyi yakup yakıcı şeydir nice mânend-i dâg*

*Dâ'imi pandotino derler legone thorye gür
[33] Zerva soldur ðeksiya bir yana de kim ola sağ*

⁹ Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

O theos na sto harini Hak sana bağışlasın
Nazisiz ma'nâsıdır yaşıt dimag et gök çağ

21

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Kurbaga vurthakos oldu *kukuça* dendi keşf
Diromo menzil vara *meryo* ile *yada* taraf

Yani *sikorpiyos* akreb dahi *maymuna* böcek
Milisa arı *meli* bal bile *afrosdur* kef

Kibrît ispirto voli gülle *kanoni* topdur
Saçma askaya pala kurşuna de *iska* haf

Voskaradır ki çemen hem de *luluđya* ezhâr
 De *vilastari* filize bile *gastira* hazef

Margaritari demek inciye demektir Rumca
 [34] Denir ey pâdişah-ı mülk-atâ *pina* sedef

22

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Keri mûm lihnari kandil *anapseto* demektir yak
 Dahi *ezvise* söndü *pina na đis* deme[dir] git bak

Apo pu ine nerdendir *tuto to lađi* hem bu yağ
Kiraskiseto demek alıkoy *afsito* yani bırak

Gözün yaşına *đakri* diş etine *agvili* derler
 Denir gözlük *feniktis vale*[dir] koy hem demektir tak

Zulûm aşki derin yerdir *vathi epese* düşmüştür
 Kırılmıştır *sipazmeno sikizmeno* demektir şâk

Denilir âyine *kaşrifti yali* cam *sikorya* pas
 Çivi *karfi eki karfokse ame* var anda çak

23

[35] *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

Kanela tarçîn *alasdır* hem nemek
Oksinodur ekşi *farmaki şerenek*

Giliko tatlı acı şey *piriki*
 De cimâya *gamima doropi* nenk

Ton *viraki* çöz lise bagla *đese*
Kamiđola içdeki gömlek demek

Uçkura *virakozona* dediler
Zipuni entaridir *kuḏa* etek

Tavla tahta *saniḏi* bir kaba de
Dendi direk *korḏa tirava* ki çek

24

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Himenodur dökülmüş *kısehilizmeno* malâmal
Kurupi çömlek adı *kokino* yani demektir al

[36] *Pasali* bil bıçagına denir hem de *fukari* kın
Dahi *ohros* demek düşmân *kakaloya* deme bed kâl

To nu mu hapari ta matya su aklım alır çeşmin
Denehis iteri yoktur demek yani sana emsâl

Namepari gorizi yesemu tizgo rafıya su
Bana versin tesellî eylesin tasvîrini irsâl

Çagapisu ithayithya senin aşkın oku cânâ
Manifse açdı bana *piliyi yara tonis fi'l-hâl*

Hünermendâne göstermek hüner ayn-ı kabâhatdir
Kişi kendüni övmekle ana halk eylemez ibcâl

25

Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

Komşuya de *yitona ḏoma* denir yani dam
Paranomi mahlâsa *onoma* hem denir nâm

[37] *Pos selenepe esi* söyle ne derler sana
De kefile *engiti* dahi *hureos* ki vâm

Esi kego thelona mazetane mazi olo
Dilerim olmak seninle berâber ben müdâm

Emena na seharini esena on theos
Bana seni bahş ede hazret-i Rabbü'l-enâm

Bil ki sabâh olmağa *kısimeroni* denir
Viradi eyinike dahi demek oldu şâm

26

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Pamuk *vanbaki metaksi* ipek *alevridir* hem un
Etakse etdi peymân *aharika* olmuşum memnûn

Hamostili hamosyesi bana irsâl edecektir
Siko kalk evga çık enba gir okso demedir bîrûn

[38] *Mibis girme dahi deme* denir *andikri* karşıdır
Kenâra jiro guna kürk anapođo demek vârûn

Tavernari kirasoliti meyhâneci eş midir
Mimetrolanis etme sen beni avâre u mecnûn

Menoto nato neronda demek bu an ile cânâ
Mesa yani derûn *loyondoloyu* hem de gûnâgûn

27

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Denilir efsûn[a] *maya* dahi *magos* demek câdû
Gıradır Rumca yani vakti geçmiş köhnemiş *banu*

Kopelya de kıza *nifi* gelin *gabros* güvey dendi
Nikâh kapini hiteni tarak *pileksodós* gîsû

Hıyar anguri dūd murna elisdir bile zeytîn
Kayısı verikoko hem de *rodakino* şeftalü

[39] *Kariđidir* ceviz koca yemiş *kumaradır* bil sen
Sitafileya üzüm bâdem demektir hem *amigdalo*

Cicifa nâm-ı hünnâb vaçina dendi boğutlan
Kiđoni ayvaya de hem ağaç kavununa *kitro*

28

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Paraskevi dahi cuma denir *tetrađi* çarşanba
Pazar kiriyaki thiriti demektir hem de seşenbe

Denir *deştera* pazar irtesiye ey şeh-i hûbân
Savato cumanın irtesi gündür yani kim şenbe

Kirâ niki kuvalise taşı *kuvalyo* taşıram
 Demektir pençşenbe *pefti miyamera* yekşenbe

29

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Taşa *petra* de dahi *topos* olur gerçi cây
 [40] *Kuma amos* denilir *metrise* ölç hem de say

Piteradır kepek arpa *kırithari* oldu
Hitima hayvana de hem de *pularidir* tay

Harman *aloni* ki *astahi* ekin kilesidir
Yüne *mali* denilir dahi *sitari* buğday

Pisomi ekmeğe derler *tiri* bil peynîrdir
Dipnise eyle ta'âm *sidrofos* oldu hempây

Anakato nome gönlüm bulanıyor demedir
Salyo tükrük ve sümük *miksa kiserazma* kay

30

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Alađanos denir la'den sakıza *mastili* sen de
Karanfil garifalo varsamos nâne dahi dendi

Sela kaltak ve eğerdir atın başlığı *muraya*
[41] *Halınari* ve *kapisnari* dizgin kuyruk *nura*

Petalodur na'l kurşun *molivi siđero* demir
Parasyadır ocak küldür *asos karunadır* kömür

Ođun kısılo pihato tabak tencere *çikali*
Soğan koromiği kaşık denir hem dahi *kutali*

Sikoriyo sarımsak *vutiros* sağ yağ pirinç *rizi*
Kirevatina asma hoş kokana de ki *mirizi*

Üzümün tanesi hem dahi meme ucudur *roga*
Maçevi ravđi sopadır denir deynek bile *virga*

Roviđyadır nohûd bakla *kuka* tuzsuz *analato*
Ziyâde tuzlu *armiro* kodum yani *avalato*

Demektir yerli *dobşo* ecnebiye *kıseno* derler
[42] *Thihi* ikbâl sâ'ate *oroloji* Rûmiyân söyler

Tırabuzani parmaklık *sikala* nerdübân dendi
Sikala hem üzengi *katofilyo* sen eşiğe de

Parasiri dahi pencere demektir kanat *filo*
Rizesidir büyük kapıların bu dilde *maskalo*

Kapı halkası *kerkeli kuğuni* çingıraktır bil
Denir sürmeye *mandali sitoroma* yataktır bil

Kathekla hem de sandalye[ye] *maksilaridir* yastık
Musandira dahi yüklük *kasela* denilir sandık

De iskemleye *sikamni* küçük tepsi denir *đisko*
Sitaka hoşmere dendi koyu ma'nâsıdır *pihto*

Ezimyose zarâr etti kibirlidir perifanos¹⁰

[43] *Vafi* boya yeşil *pırasino mâ'î bileodur*
Beyaz *aspiro* denir kara demek manası *mavrodur*

Katoryome demek abdest bozacağım benim geldi
Ameme beni getir *pos eyinike* nasıl oldu

Katholu hiç sataşmam *denpirazo* hem de *pes* söyle
Nasagapo seveyim seni *arşinikse* bed eyle

Ti thoris sen ne bakarsın *ti kaniz* sen ne eylersin
Ne yersin *ti troyis* hem de *ti leis* sen ne söylersin

Madinades na mu leis bana sen mâniler söyle
Tiraguđi demek şarkı *sikopos* bestedir bile

Davul *dunbano veyoyi* kemân kemânçe *lira*
Oyun *pagnididir* gelsin *aserthi* sana *sesena*

[44] *Napehti* hem çalınsın hem atılsın oyuna *horpse*
Nasisti titresin dünya *okozmos* bu şeb *apopse*

De yaz *gırapse diyavase* oku *gırama* mektub
Yirego ararım *parmene* imiş Rumcada matlûb

Felevos la'lîn *po ine* kandadır *apomine* kaldı
Emetagno sato ben nadim oldum *ipere* aldı

Zonaridir kuşak *karpos* bilektir zulm *adika*
Denir *kombolovi* tesbîh *yiteradır* kayın ana

Hafif *elaфра* hindistan cevizi *mosko kariđo*
Hasisdir *foneros* topal *holosdur* sıçrarım *piro*

Galantomos civânmerddir dilenci dendi *zityanos*
Anipiros sakat çolak *kulos* irindir *ombiyos*

[45] *Purostakse* emir et efendim yeldir *anemos*
Lulosdur [kur]dela bir devletin elçisi *konsoles*

Apokrisis cevâb sual *erotiksis* keten *linar*
Kova *kađo* batac *laci* *figaridir* kürek ey yâr

Saman *ahero faki* mercimektir *kıladı* çalı
Zifos boyunduruk *pahi* semizdir manda *vuvali*

Viriza çavdar balta *manara sandoka* anbâr
Bütün *olakero tetarto* çaryek *fotomadır* bâr

¹⁰ Kafiye düzenine göre burada bir mısra eksiktir.

Harâbdır *afanizmenos dolab ermarion* demek
Ahır *istavlos paralalo* uykuda söylenmek

Anezisiz kaniz kalo tora kalo ine afto
Sağ olursan yaparsın bir daha şimdi iyidir bu

[46] *Katalave* demek anla *mifevgis* demedir kaçma
Sifalikse kapa gayrı minaniksis dahi açma

31

Ser-efrâz-ı kâfile-i bülegâ ve ser-defter-i zümre-i füsehâ izzetlü Meylî Efendi hazretlerinin takrîz-i münîfleridir.

حبذا زين طرفه نظم و لوحش الله زين ثواب
آفرين بر وهبى زارى كه گفت است اين كتاب
تحفه منظومه اش باشد مفيد خاص و عام
نظم او مقبول آمد چون دعای مستجاب
كاتبانرا رهنما و ناظرانرا مقتدا
قايرانرا پيشوا و فيض بخشا چون سحاب
گرتواند كس حساب قطره امطار را
ميتوان آرد كه رمز اندرونش در حساب
صد هزاران آفرين بر وهبى زارى بود
زانكه در نظم فريدش قلب گشته ماهتاب
تا بود «ميلي» فروزان مهر و برپا آسمان
هر كسى باشد ز نظم ميلي و وهبى كامياب¹¹

32

[47] Hayrî Beğindir

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

Ola bu nüsha-ı pâkîze cihânda makbûl
Şehr-i Rûma vere Manzûme-i Vehbî zîver

33

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Nuḡk u zebândır âdemi mümtâz-ı âlem eyleyen
Her bir lisân esdâf-veş pürdür le'âlî-i hüner

Rûmî lisânında husûs var kim ma'ânî-i nûkât

¹¹ Ne güzel bu şaşılacak nazım ve Allah güzel sevabından uzak etmesin
Bu kitabı söyleyen Vehbî-yi Zârî'nin ellerine sağlık
Onun armağanı olan manzume seçkinlere ve halka faydalı olsun
Onun nazmı kabul olmuş dua gibi makbul olmuştur
Katiplere rehberlik ve bakanlara muktedalık eder
Okuyanlara önder ve bulut gibi feyz bahşedicidir
Eğer bir kimse yağmur damlalarını sayabilirse
onun içindeki sırların da hesabını yapabilir
Vehbî-yi Zârî'ye yüzbinlerce aferin ki onu kutluyorum
Çünkü eşsiz nazmında kalp mehtaba dönmüştür
Ta ki "Meyli" güneş parlak ve ayakta olduğu sürece
Meyli ve Vehbî'nin nazmından herkes muradına ersin.

Bu nükteden ehl-i kemâl şâyândır olsun behrever

İşte bu âciz bendenin asıl vatanydı¹² Girit
Bir zât-ı pâk mecbûr edip kıldım lugâtçe bir eser

Her bir lisânda bir lugât var idi bundan mâ' adâ
Aczimle ettim tercüme ehl-i hüner kılsın nazar

Avân-ı han-ı Abdü'l-azîz bir asr-ı ilm ü marifet
Bu şevk edip bu kemteri olsun bu yolda sâye-ver

Bu misk-i Rûmîyi sezâ-şemm eylesin ehl-i kemâl
Rû-nukat-râz-ı bezm ola bu nev-şükûfe muteber

Heft ahterî Zarî nukat kıldım dedim târîhini
Manzûme-i Vehbî verip nutk u zebâna zîb ü fer

Kaynaklar

- Ahmetbeyoğlu, A. (2010). Bizans Tarihçisi Menadros'un Türkler (Gök-Türkler) Hakkında Verdiği Bilgiler. *Tarih Dergisi*, 50(2), 11-25.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: TDK Yayınları (3. Baskı).
- Augustinos, G. (1997). *Küçük Asya Rumları- On dokuzuncu Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite* (Çev. Devrim Evcı). İstanbul: Ayraç Yayınevi.
- Avcı, İ. (2017). Yeni Bilgiler Işığında Giritli Şairlere Ek. *Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu*, 8-10 Kasım Girne / Kıbrıs Bildiri Kitabı. Ankara: Gece Kitaplığı, 325-355.
- Aydın, A. (2009). Hanyalı Nûrî Divanı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek. *TÜBAR Dergisi*, XXVI, 45-58.
- Bilgehan, H. (2011). *Girit*. İzmir: Barış Yayınları.
- Çelgin, G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun A. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fardi, K. T. (1860). *Hazine-i Lügat-ı Rumiye ve Osmaniye*. İstanbul: Anatoli Matbaası.
- Garefalakis T., N. (2012). *Giritlice-Türkçe Deyimsel Sözlük*. (Çev. Hakkı Bilgehan). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Gemici, N. (2009). Girit'e Ait 1870 Tarihli Bir Belge. *İSTEM Dergisi*, 7(13), 281-287.
- Gerçek, S. N. (1941.02.21). Fransızca-Rumca-Ermenice Öğreten Manzum Lügatler. *Akşam Gazetesi*, No. 8023.
- Girit. *İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/girit> [Erişim Tarihi 06.03.2023]
- Hanyalı Nuri (1797). *Lugât-ı Manzûme-i Nûriye Berây-ı Terceme-i Lisân-ı Rumiye*. Girit.

¹² Metinde "vatanımdı" yazmaktadır.

- Hloridis, Y. (1899). *Kamus-ı Osmani. Türkçe Rumca Lügat*. İstanbul: Ektog Matbaası
- Holton, D. & Mackridge, P. & Warburton-P. (2007). *Greek A Comprehensive Grammar Of The Modern Language*. London: Routledge.
- Holton, D. & Mackridge, P. & Warburton-P. (2008). *Greek An Essential Grammar Of the Modern Language*. London: Routledge.
- Kâmi, H. (1887). *Kelimât- Türkçeden-Rumcaya*. Hanya: Mekâtib-i İslâmiye Matbaası.
- Kara, İ. (2006). *Hanya/Girit Mevlevîhânesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Καρατζας, Α. & Tuncay, F. (1994). *Ελληνο Τουρκικό Λεξικό – Yunanca Türkçe Sözlük*. Αθήνα: Ροδαμός Εκδοσεις
- Konstantinidi, A. (1892). *Usul-i Lisan-ı Rumî*. İstanbul: Neologos Matbaası.
- Mccarthy, J. (1998). *Müslümanlar ve Azınlıklar*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Memet, A. M. (2022). *Ege Adalarında Klasik Türk Şiiri ve Şairler*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Milyopolos, Y. P. (1894). *Lügat-ı Türkiyye Rumiyye*. İstanbul: A. K. Yerardu.
- Ohani, Y. (1897) *Ta'lim-i Lisan-ı Rumî*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Ölker, G. (2009). Rumca-Türkçe Manzum Sözlük Tuhfetü'l-Uşşâk. *Turkish Studies Sözlük Özel Sayısı*, 4(4), 856-872.
- Ölker, G. (2013). Lugât-ı Manzûme-i Nûriye Berây-ı Terceme-i Lisân-ı Rumiye Üzerine. *Turkish Studies*, 8(9), 2007-2019.
- Ölker, G. (2014). Osmanlı Alfabetiyle Bir Başka Dilin Yazımı: Rumca Örneği. *Turkish Studies*, 9(9), 799-812.
- Ölker, G. (2018). Türkçe Öğretiminde Kelime Sıklığı Sözlükleri ve Bu Sözlüklerden Hareketle Temel Kelimelerin Tasnifi. *Yeni Türkiye Dergisi Türk Dili Özel Sayısı II*, 100, 518-523.
- Ölker, G. (2018). Türk Sözlükçülük Geleneğinde Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler. XIII. *Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*. 25-28 Eylül 2018 Varşova – Polonya. Ankara: 391-403.
- Ölker, G. (2021). Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler Dizisi-I: Tuhfetü'l-Uşşâk. *Prof. Dr. Orhan Yavuz Armağanı*. Konya: Palet Yayınları, 191-211.
- Ölker, G. (2022). Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler Dizisi II: Tuhfe-i Rumî. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (54), 217-233.
- Ölker, P. (2009). Klâsik Edebiyatımızda Manzum Lügat Geleneği ve Mahmûdiyye. *Turkish Studies Sözlük Özel Sayısı*, 4(4), 873-888.
- Ölker, P. (2015). *Manzum Sözlük Geleneği ve Mahmûdiyye (Arapça-Türkçe Manzum Sözlük)*. Konya: Palet Yayınları.
- Öz, Y. (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*. Ankara: TDK Yay.
- Öztürk, R. (2003). Rumca-Türkçe Mülemma Mani Tarzı Söylenmiş Şiirler Üzerine. *Prof. D. A. Bican Ercilasun Armağanı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Yayınları
- Panayiotidis, Y. (1897). *Kamus-ı Rumî. Rumcadan Türkçeye Lügat*. İstanbul: Panayotidis Matbaası.

- Temastokli, A. (1896). *Kamus-ı Osmani. Rumcadan Türkçeye Lügat*. İzmir: Amaltiya Gazetesi Matbaası Yayınları.
- Tosun, R. (1998). *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri'deki Rumlar*. Niğde: Tolunay Yayınları.
- Vehbî Zarî (1297). *Terkib-i Bend*. İstanbul: Ahter Matbaası
- Γιαννακοπουλου. Γ. & Σ.Ιαρενου. *Ε Αγγλο-Ελληνικο*. Αθηνα: Π. Κουτσομπρος.